

УДК 338.3:633

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ В УКРАЇНІ

Шовть Ю.Ю., Ільків Л.А.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

В статті досліджено сучасний стан виробництва соняшнику в Україні. Обґрунтовано його місце і роль для сільського господарства та національної економіки. Визначено умови розвитку виробництва та формування ефективності. Проведено аналіз динаміки основних показників та їх вплив на формування ефективності виробництва соняшнику. Запропоновано основні напрями підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику.

Ключові слова: економічна ефективність, інтенсифікація, розвиток виробництва, агропромисловий комплекс, насіння соняшнику.

Постановка проблеми. Основним завданням агропромислової сфери на сучасному етапі є необхідність досягнення високих кінцевих результатів, прискорення переходу до інтенсивного характеру розвитку виробництва на засадах впровадження новітніх ресурсозберігаючих технологій.

Економічні відносини у сфері виробництва та переробки насіння соняшнику базуються на мотиваційному інтересі всіх взаємодіючих сторін.

В Україні виробництво насіння соняшнику традиційно посідає одне з основних місць у розвитку сільського господарства як галузі, якій належить пріоритетне значення в забезпеченні продовольчої безпеки країни і формуванні бюджету АПК з потужним експортним потенціалом [1, с. 45].

Серед технічних культур значні посівні площі має соняшник (62,3% від усієї площі технічних культур). Він є також і основною олійною культурою України.

Особливо актуально залишається необхідність удосконалення технології вирощування соняшнику та визначення особливостей формування його ефективного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів підвищення ефективності виробництва соняшнику займаються багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: Андрійчук В.Г., Бабенко Ю.В., Воронянська О.В., Гайдучський П.І., Гладій М.В., Свчук Л.А., Кучеренко С.Ю., Лукинов І.І., Макаренко І.М., Саблук П.Т., Федоряка В.П., Хорунжий М.Й., Чернюк Л.Г., Шпичак О.М.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень і численні публікації, питання формування ефективності виробництва соняшнику вимагають подальшого дослідження. До основних з них відносяться обґрунтування соціально-економічних засад, підвищення урожайності й якості насіння, дотримання сівозмін, не повною мірою розглянуті аспекти ефективного використання ресурсного потенціалу галузі, питання підвищення ефективності виробництва з рахунком оптимального його розміщення в найбільш сприятливих для вирощування умовах, скорочення витрат на всіх етапах переробки соняшнику і просування продукції переробки до споживача.

Отже, недостатня глибина вивчення зазначених питань, їх науково-теоретична значимість та практична цінність зумовили вибір теми дослідження, його мету і спрямованість поставлених завдань.

Мета статті. Головною метою дослідження є обґрунтування наукових засад на основі аналітичних даних щодо удосконалення формування ефективного виробництва соняшнику в Україні та визначення напрямів подальшого розвитку галузі, виходячи із сучасних умов і можливостей.

Виклад основного матеріалу. Серед світових виробників Україна посідає друге-третє місце за валовим збором насіння соняшнику. Упродовж останніх трьох років у країні виробляється 4,3-5,3 млн. т насіння. При цьому частка переробки соняшнику становить близько 98% олійної сировини. При переробці насіння на олію, одержують макуху або шрот, які є цінним концентрованим кормом з вмістом білка 35-36% [2 с. 108].

При вирощуванні на кормові цілі зелену вегетативну масу соняшника (300-600 ц/га) згодують худобі і силосують. Соняшник – цінний медонос. Серед польових культур соняшник є однією з найщедріших. З 1 га при врожайності насіння 25 ц/га можна одержати 1200 кг олії, 800 кг макухи (300 кг білка), 500 кг лушпиння (70 кг дріжджів), 1500 кг кошиків (прирівнюється до сіна), 35-40 кг меду і багато ін. Для виробництва 1 т соняшникової олії потрібно 1 га, а 1 т тваринного масла – 8-10 га ріллі.

За останні 30 років споживання рослинних жирів на душу населення подвоїлося. У країнах Європейської співдружності (ЄС) на одну людину використовують в рік по 41 кг олії, в середньому в світі – 15,7 кг, а в Україні за 2014 р. – 13,8 кг (раціональна норма – 13 кг) [3 с. 44].

Підвищення рівня урожайності соняшнику в значній мірі залежить від раціонального розміщення та раціональної концентрації його посівів в районах з найсприятливішими умовами вирощування. Найбільші площі посівів зосереджені в Дніпропетровській (558,1 тис. га у 2014 р.), Запорізькій (578,9 тис. га), Донецькій (411 тис. га), Кіровоградській (544,8 тис. га), Миколаївській (459,1 тис. га) та Харківській областях (429,4 тис. га) [2, с. 107].

Загальна площа посіву соняшнику в Україні за останні роки зростала досить високими темпами (табл. 1).

Аналіз динаміки посівних площ, урожайності та валового виробництва насіння соняшнику свідчить, що збільшення обсягу виробництва відбувається за рахунок розширення посівних площ культури. За період з 2000 р. по 2014 р. площа посіву зростає у 1,8 рази і досягла 5,2 млн. га. За цей же період урожайність насін-

ня соняшнику коливається в межах 12-19 ц/га. Валове виробництво насіння соняшнику зросло за цей період майже в 3 рази за рахунок розширення посівних площ. Виробництво олії за 2005-2014 рр. збільшилось в 2,8 рази і становило в 2014 р. – 4226 тис. т.

В 2014 році під посівами соняшнику в Україні було зайнято 19,3% від усєї площі посівів. Виробництво насіння соняшнику (10,1 млн. т) порівняно з 2013р. скоротилося на 7,7% (на 0,8 млн. т) за рахунок зниження його урожайності (на 11,4%), навіть за умови розширення площ збирання (на 4,0%).

Крім того, станом на 9.11.2015 р. валовий збір соняшнику склав 10,862 млн. тонн за середньої урожайності 21,8 ц/га з площі 4,992 млн. га [4]

При значному розширенні посівних площ соняшнику в Україні, що пов'язано з високим попитом на насіння цієї культури і відповідним рівнем рентабельності, постало питання регулювання його посівних площ. Постановою Кабміну № 164 від 11 лютого 2010 року затверджено нормативи оптимального співвідношення культур у сівознах – для соняшника не менше ніж через 7 років [5].

Таким чином, отримання незмінного валового збору, який має задовольнити потреби олійних підприємств у сировині, можливе лише за умови підвищення урожайності.

Особливе значення для підвищення урожайності соняшнику має система обробітку ґрунту та догляду за посівами, удобрення та захисту рослин. В сівознах соняшнику доцільно відводити одне поле з тим, щоб він повертався на те ж місце не раніше як через 8-10 років.

Збільшенню виходу олії з 1 га посіву сприяє використання сортів з високим вмістом олії в насінні. Так, наприклад, завдяки високоурожайним гібридам, які висівають – «Балкан», «Титанік», «Хортиця», «Гена» (насіння агрофірми «Сади України») фермерське господарство «Прогрес» Балтського району Одеської області стабільно має 37-40 ц/га насіння соняшнику при середній по регіону 12-15 ц/га.

Вирощують соняшник в основному сільськогосподарські підприємства, але стабільним залишається його виробництво також у господарствах населення (табл. 2).

Протягом 2000-2014 рр. сільськогосподарські підприємства виробляли 87,5-85,0% насіння соняшнику, тоді як населення – 12,5-15,0%, питома вага їх дещо зросла, а обсяг склав понад 1,2 млн. т насіння.

Сільськогосподарськими підприємствами зібрано 8,7 млн. т соняшнику (85,7% загального обсягу), що на 7,4% менше, ніж у 2013 р., при середній урожайності 20,5 ц/га проти 23,0 ц/га у 2013 р. (урожайність у господарствах населення 14,7 ц/га у 2014 р. проти 16,9 ц/га у 2013 р.)

Порівняно з 2013р. збільшено виробництво насіння соняшнику в 13 регіонах, найсуттєвіше – у Волинській (більше у 2,3 рази), Івано-Франківській (більше у 2,0 рази), Львівській (більше у 1,6 рази), Рівненській, Житомирській та Тернопільській (більше у 1,4 рази) областях. Скорочення валового збору насіння соняшнику зафіксовано в Чернівецькій (на 40%), Закарпатській (на 38%), Херсонській (на 24%) Миколаївській (на 22%), Дніпропетровській (на 19%) та Луганській (на 17%) областях.

Таблиця 1

Динаміка виробництва насіння соняшнику в Україні

Показник	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013р.	2014 р.
Зібрана площа, тис. га	2842	3689	4526	4717	5082	5006	5212
Урожайність, ц/га	12,2	12,8	15,0	18,4	16,5	21,9	19,4
Валове виробництво насіння, тис. т	3457	4706	6772	8671	8387	10941	10134
Виробництво соняшнику на одну особу, кг	70	100	148	190	184	241	235

Джерело: [4]

Таблиця 2

Виробництво насіння соняшнику за категоріями господарств

Показник	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2014 р.
Усі категорії господарств, тис. т	3458	4706	6772	8671	8387	10134
у тому числі: сільськогосподарські підприємства	3026	3709	5586	7289	7131	8682
питома вага у загальному виробництві, %	87,5	78,8	82,4	84,1	85,0	85,7
господарства населення, тис. т	432	997	1186	1382	1256	1452
питома вага у загальному виробництві, %	12,5	21,2	17,6	15,9	15,0	14,3

Джерело: [4]

Таблиця 3

Економічна ефективність виробництва насіння соняшнику у сільськогосподарських підприємствах

Показник	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Урожайність, ц/га	12,8	15,0	19,1	17,4	21,9	19,4
Затрати праці на 1ц, люд.-год.	2,9	2,4	2,1	2,2	2,8	2,5
Собівартість 1ц, грн.	78,55	183,88	205,44	244,89	232,05	281,9
Ціна реалізації 1ц, грн.	97,66	302,80	322,49	354,99	298,21	384,7
Прибуток на 1ц насіння, грн.	19,09	118,92	117,05	110,10	66,16	102,78
Рівень рентабельності, %	24,3	64,7	57,0	45,0	28,5	36,5

Джерело: розрахунки авторів на основі [2]

Ефективність виробництва як економічна категорія відображує дію об'єктивних економічних законів, яка проявляється в результативності виробництва.

Найбільш високі показники ефективності виробництва соняшнику мають Південні і Центральні регіони України, в яких вища урожайність олійних культур і продуктивність праці, а як наслідок, – нижча собівартість продукції та вища її рентабельність. Провідним регіоном по ефективності виробництва олійних культур є адміністративні області Центральної природно-економічної зони країни. Висока рентабельність та попит на олійні культури як на українському ринку, так і в світі зумовлюють відповідний високий рівень їх товарності, який коливається від 71,5% по господарствах Західної природно-економічної зони до 81,3% по підприємствах Центральної природно-економічної зони [6 с. 18].

Основними показниками, які характеризують рівень економічної ефективності виробництва соняшнику є: урожайність, затрати праці на 1ц насіння, собівартість 1ц, ціна реалізації, маса прибутку з розрахунку на 1ц та на 1га посіву, рівень рентабельності (табл. 3).

За досліджуваний період площі посівів соняшнику в Україні поступово збільшуються, виробництво насіння соняшнику є стабільно зростаючим і досить прибутковим.

Можемо відзначити, що соняшник є достатньо рентабельною сільськогосподарською культурою. Хоча в порівнянні з 2012 р. рівень рентабельності знизився на 8,5 пункти. Рентабельність виробництва насіння соняшнику значно нижча порівняно з дохідністю трейдерів та переробних підприємств у зв'язку з тривалим обігом вкладених коштів.

Але висока ефективність виробництва насіння соняшнику та продуктів його переробки зумовили розповсюджене вирощування соняшнику в усіх природно-економічних зонах України та надто високу питому вагу цієї культури в структурі посівних площ, що призвело до зниження родючості ґрунту та порушення сівозмін [7, с. 141].

Тому, проблема формування ефективності виробництва соняшнику постає ще й з іншого боку:

виробники соняшнику з метою збільшення доходів в умовах високої ціни на цю культуру часто не звертають увагу на вимоги агротехніки, що призводить до зниження родючості ґрунту і, як наслідок, до зменшення урожайності й погіршення показників ефективності виробництва даної культури.

Висновки і пропозиції. На нашу думку, виробництво соняшнику є досить перспективним, але для подальшого його розвитку необхідно враховувати певні особливості. Одним із шляхів підвищення ефективності виробництва соняшнику є впровадження сучасних технологій виробництва соняшнику й зокрема, велике значення має застосування ресурсозберігаючих технологій і на цій основі ріст урожайності. Впровадження у виробництво інтенсивних технологій сприятиме вищим темпам росту урожайності порівняно з темпами збільшення витрат, що дасть змогу знизити собівартість одиниці продукції.

Проведений аналіз ефективності виробництва насіння соняшнику показав, що:

- насіння соняшнику має сталий попит в різні часи року, що свідчить про його високу ліквідність та експортну привабливість;

- для забезпечення зростання виробництва соняшнику велике значення має концентрація посівів в регіонах з найбільш сприятливими умовами;

- виробництво соняшнику за останні декілька років є одним з найбільш високорентабельних виробництв в сільському господарстві.

У зв'язку зі значним ураженням посівів хворобами та виснаженням родючості ґрунту, що є наслідком високого насичення сівозмін соняшником, особливої актуальності набувають агро-екологічні чинники дотримання науково-обґрунтованої системи сівозмін і їх вплив на формування ефективності показників виробництва.

Тому вважаємо, що підвищення економічної ефективності виробництва й переробки насіння соняшнику є різнобічною проблемою. Її рішення вимагає тільки комплексного розв'язання економічних, організаційних і агротехнічних питань, які дозволять забезпечити суттєве зростання обсягу виробництва, підвищення якості насіння і, як наслідок, підвищення конкурентоспроможності.

Список літератури:

1. Кучеренко С. Ю. Організаційно-економічні засади ефективного виробництва соняшнику в Україні. Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди // Економічний вісник університету / Випуск № 24/1 2015. – С. 45-48.
2. Рослинництво України. Статистичний збірник 2014 р. – К.: 2015. – 180 с.
3. Бабенко Ю. В. Ринок соняшнику: втрачені надії // Пропозиція. – 2008. – № 4. – С. 43-45.
4. Сільське господарство України. Статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Постанова КМУ від 11 лютого 2010 року, № 164, «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівознах в різних природно-сільськогосподарських регіонах» – Київ.
6. Євчук Л. А. Перспективи використання насіння соняшнику // Агро перспектива. – 2008. – 3. – С. 18.
7. Федоряка В. П., Бахчиванжи Л. А., Почколіна С. В. Ефективність виробництва і реалізації соняшнику в Україні / Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – № 41(2) – С. 139-144.

Шовть Ю.Ю., Ильків Л.А.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ФОРМИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОГО ПРОИЗВОДСТВА ПОДСОЛНУХА В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье исследовано современное состояние производства подсолнуха в Украине. Обосновано его место и роль для сельского хозяйства и национальной экономики. Определены условия развития производства и формирования эффективности. Проведен анализ динамики основных показателей и их влияние на формирование эффективности производства подсолнуха. Предложены основные направления повышения экономической эффективности производства подсолнуха.

Ключевые слова: экономическая эффективность, интенсификация, развитие производства, агропромышленный комплекс, семена подсолнуха.

Shovt J.Y., Ilkiv L.A.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

FORMING OF EFFECTIVE PRODUCTION OF SUNFLOWER IS IN UKRAINE

Summary

In the article the modern state of production of sunflower is investigational in Ukraine. His place and role are reasonable for agriculture and national economy. The terms of development of production and forming of efficiency are certain. The analysis of dynamics of basic indexes and their influence are conducted on forming of efficiency of production of sunflower. Basic directions of increase of economic efficiency of production of sunflower are offered.

Keywords: economic efficiency, intensification, development of production, agroindustrial complex, seed of sunflower.

УДК 331.7

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗАЙНЯТОСТІ: «ЗА» ТА «ПРОТИ»

Щетініна Л.В., Рудакова С.Г., Литвінець Я.О.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Проаналізовано основні переваги та недоліки трудового законодавства України та їх вплив на соціально-трудові відносини зайнятості. Особливу увагу приділено Закону України «Про зайнятість населення», а також іншим нормативно-правовим актам в сфері регулювання зайнятості населення. Визначено головні протиріччя в політиці зайнятості та нормах трудового законодавства. Підкреслено нерівність в правах та можливостях соціальних партнерів, яку планується закріпити в новому Трудовому кодексі. Запропоновано усунути в трудовому законодавстві протиріччя щодо вікових меж категорії «молодий працівник».

Ключові слова: трудове законодавство, працівник, роботодавець, соціальний захист, зайнятість.

Вступ. Трудове законодавство України повинне сприяти захисту та дотриманню прав людини у сфері праці. Суспільству потрібна правова стабільність у сфері трудових відносин. Однак до нестабільності українського законодавства додається ряд принципових протиріч, що потребують уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання зайнятості населення висвітлені в численних наукових роботах в сфері права, економіки, державного управління, серед найвідоміших авторів Д. Богиня, С. Бандур, О. Грішнова, Г. Гончарова, Е. Лібанова, І. Петрова, Л. Лісогор, А. Колот та інші наші співвітчизники, а також зарубіжні вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас проблематика зако-

нодавчого забезпечення зайнятості залишається малодослідженою.

Постановка завдання. Вирішення проблем у сфері зайнятості потребує відповідного нормативно-правового забезпечення. Саме правові механізми мають пріоритетне значення в реалізації інтересів різних соціальних партнерів – працівників, роботодавців та держави.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є аналіз трудового законодавства України, виявлення протиріч, а також обґрунтування необхідності вдосконалення трудового законодавства відповідно до міжнародних стандартів та особливостей стратегії соціально-економічного розвитку України.

Вклад основного матеріалу дослідження. Перш за все, головною проблемою в Україні є